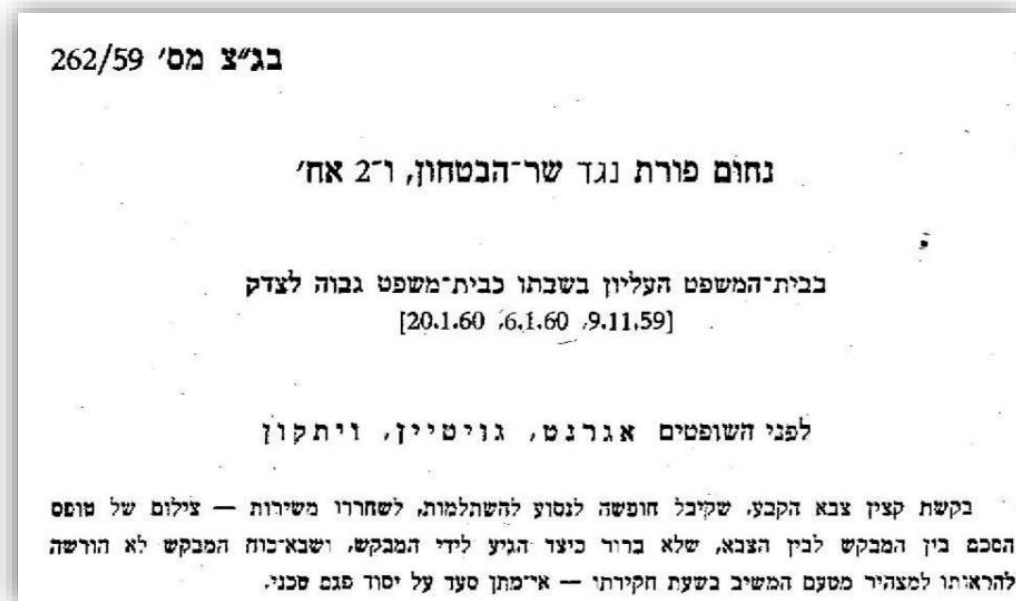

1959 - בג"ץ נחום פורת: עתירה להתרת התחייבות לשירות קבע

מאת: סגן פארס פלאח, תובע צבאי בפרקליטות מחוז הצפון והחיל הים, התביעה הצבאית

אחד מאתגריו של צה"ל הוא שמירתה ופיתוחה של איכות המרכיב האנושי בשורותיו; כחלק מכך, הצבא מאפשר לחיילים, מפקדים וקצינים איכותיים לצאת ללימודים מקצועיים ואקדמיים; לעיתים הלימודים באים לפני פרק השירות הצבאי ולעיתים במהלכו. בחלק ניכר מהמקרים, רשויות הצבא מבקשות לחייב את החיילים היוצאים ללמוד להתחייב לשירות קבע או למלא אחר התחייבות קודמת לשירות קבע. ברבות השנים, היו מספר מקרים שבהם משרתים ביקשו להימנע ממימוש התחייבותם לשירות קבע, ועניינם הגיע לבית המשפט. כך קרה גם בשנות החמישים, בעניינו של הקצין סגן נחום פורת.

כותרת פסק הדין בפרשה (בג"ץ 262/59 נחום פורת נ' שר הביטחון)

רקע עובדתי

סגן נחום פורת סיים את שירותו הסדיר בצה"ל בשנת 1950. בתאריך 22 בנובמבר 1954 הוא התגייס מחדש לשורות הצבא, בשירות קבע, וחתם על התחייבות לשרת בחיל הקשר בצה"ל למשך תקופה בת שנה, קרי, עד לתום שנת 1955.

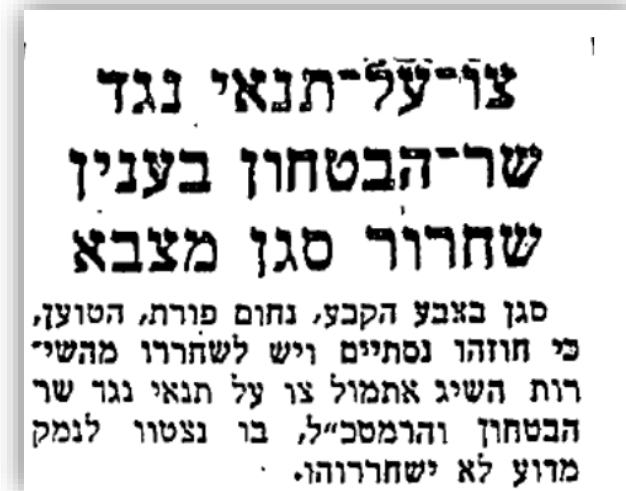
לבקשתו, סגן פורת קיבל ביום 10 באוגוסט 1955 אישור מרשויות הצבא, להפסיק את שירותו הצבאי הפעיל כדי לצאת להשתלמות בארצות הברית. ביום 5 ביולי 1959 שב סגן פורת ארצה. במהלך התקופה, הגיש סגן פורת מספר בקשות להארכת שירות הקבע והחופשה, וזאת עד לשובו ארצה בפועל, בשנת 1959.

סגן פורת היה ער לכך שכשיחזור לישראל, יהיה עליו למלא אחר התחייבותו להשלים את שנת השירות בצבא הקבע אליה התחייב. ואולם, עם שובו ארצה, קיבל סגן פורת הצעה למשרה במכון ויצמן, ועל כן ביקש לשחררו מהתחייבות. רשויות הצבא סירבו לבקשתו. סגן פורת לא השלים עם ההחלטה, ועתר לבית המשפט העליון ביושבו כבג"ץ.

ההליך המשפטי

טענותיו של העותר בפני בית המשפט העליון היו טכניות באופיין. בעיקר, סגן פורת ביקש להצביע על כך שהטופס שעליו חתם לא אושר על ידי הגורם הצבאי הרלוונטי כנדרש. לפיכך, הוא טען כי לטופס זה לא היה תוקף. לראייתו, הפגם שנפל בטופס, הצדיק את ביטול ההתחייבות ואת שחרורו מצה"ל.

בחודש נובמבר 1959, בית המשפט העליון הוציא צו על תנאי, בו נדרשו רשויות הצבא לנמק מדוע לא ישחררו את סגן פורת.

כותרתה של כתבה בקשר לפרשה, מעיתון "הצפה" (11 בנובמבר 1959)

ואולם, במהרה, התבררה בפני בית המשפט תמונה שלמה יותר בקשר לעתירה, ובחודש ינואר 1960 בית המשפט דחה אותה בפסק דין קצר.

בית המשפט ציין, ביחס לטענותיו הטכניות של סגן פורת, כי המסמכים שעליהם ביקש להישען הוצגו באופן שעורר תמיהות שונות, וכי מכל מקום - טענותיו של סגן פורת אינן ראויות מעיקרן.

בית המשפט דחה את טענתו של סגן פורת, ואת ניסיונו לטעון כי התחייבותו לשירות קבע בצה"ל בטלה אך ורק מסיבות טכניות, שבהן הוא ביקש להיתלות.

השופטים קבעו, כי משביקש סגן פורת רשות לצאת מהארץ טרם השלמת שירות הקבע אליו התחייב, הוא היה ער לכך שיהיה עליו להשלים את התחייבותו לשירות הצבאי, מיד עם שובו לארץ.

לפיכך, נפסק שאין מקום לקבלת העתירה, וכי בית המשפט לא יעזור "לאלה שרוצים לרמות את הצבא":

כשקיבל המבקש רשות לצאת מהארץ טרם סיים את שירותו בצה"ל והוא ידע אז היטב שהבטיח לשרת שנה נוספת בשובו ארצה.
בית-משפט זה אינו יושב כדי לעזור לאלה שרוצים לרמות את הצבא. לקבל טובת הנאה ממנו ואחר-כך לנסות לסרב למלא אחר הבטחתם.
לכן הוחלט לבטל את הצו-על-תנאי.

פסק הדין קצר, וייתכן שנכתב ברוחה של אמירה אחרת ומתחום אחר של בית המשפט העליון, מאותה תקופה ראשונית במשפט הישראלי, בו נקבע כי ההליך המשפטי אינו "משחק אשקוקי" (שח-מט; הכוונה לפסק דינו הראשון של בית המשפט העליון, ע"פ 1/48 פרדריק ויליאם סילוסטר נ' היועץ המשפטי לממשלת ישראל).

כותרתה של כתבה בקשר לפסק הדין בפרשה, מעיתון "הבקר" (22 בינואר 1960)

חשיבות הפרשה

פסק הדין בעניינו של סגן פורת הוא הראשון במספר פסקי דין, בהם סירב בית המשפט העליון להעניק סעד לחיילים שביקשו שלא לקיים את התחייבותם לשירות קבע או לשירות אחר בצבא.

פסק הדין של בג"ץ קצר למדי, אולם עיקר חשיבותו בגישתו הברורה, לפיה בתי המשפט אינם נוהגים לתת סעד כלשהו למי שקיבל הטבות מן הצבא, ולאחר מכן מבקש להתחמק ממילוי התחייבותו.

עיקרון זה בא לידי ביטוי מובהק גם בפסקי דין מאוחרים יותר של בית המשפט העליון. כך למשל, בבג"ץ 1930/94 יובל נתן ואח' נ' שר הביטחון, הליך בו בית המשפט העליון אזכר גם את פסק הדין בפרשתו של סגן נחום פורת, עתרו חיילים ששירתו בשירות סדיר בצה"ל בעיתון "במחנה" נגד רשויות הצבא.

העותרים באותו מקרה ציינו, כי בעת גיוסם, הבהירו להם רשויות הצבא ששיבוצם ככתבים וכעורכים בעיתון הוא בכפוף לכך שיתחייבו לשרת שירות סדיר נוסף בן שישה חודשים. העותרים הסכימו להצעה וחתמו על "הצהרת התנדבות לשירות סדיר נוסף בתנאי שירות חובה".

יחד עם זאת, לטענת העותרים דרישת הצבא כי יתחייבו לשירות סדיר נוסף כתנאי לשיבוצם במקצוע נעשתה שלא כדין, ולגישתם הפלתה אותם לרעה לעומת חיילים ששירתו בעיתון צבאי אחר.

בפסק הדין מתח בית המשפט העליון ביקורת על דרישת רשויות הצבא מן העותרים, במישור העקרוני. יחד עם זאת, בסופו של יום דחה בית המשפט את העתירה, על סמך אותו העיקרון שלפיו דחה שנים קודם לכן את עתירתו של סגן פורת:

"בעניינם של העותרים לא מצאנו לנכון להתערב הואיל והם עצמם לא נהגו כפי שראוי היה כי ינהגו. איש לא כפה אותם לחתום על הצהרות ההתנדבות; משחתמו חייבו עצמם בדבר; ועיקר הוא כי באו אלינו לאחר שאכלו תוכו של פרי. לו באו אלינו מלכתחילה, אפשר אחרת היו פני הדברים".

בעקבות זאת, נערכו בהמשך שינויים בכללים בצה"ל בנושא עריכתם של קורסים קדם צבאיים.

בפסק דין נוסף, בבג"ץ 6337/06 עידו אדלר ואח' נ' הרמטכ"ל, נדון עניינם של עותרים, שהשתתפו בקורס קדם-צבאי בתחום תכנות המחשבים. כתנאי ליציאה לקורס ולשיבוץ כתוכניתנים, נדרשו העותרים להתחייב לשירות קבע שמשכו שנתיים וחצי. כאשר הגיעה שעתם של העותרים, תוכניתנים צבאיים, להתחיל את שירות הקבע, התברר שאין בידי הצבא טפסי התחייבות לשירות קבע בחתימתם; העותרים טענו שהם לא ידעו על כך שהם מחויבים לשירות קבע, ולא הסכימו לכך.

המדינה השיבה לעתירה, כי יש לדחותה, בין היתר בשל שיהוי כפיים ובשל אי-ניקיון-כפיים מצידם של העותרים, שנהנו מיתרונות המסלול אליו התקבלו. בית המשפט העליון קבע, כי בנסיבות העניין אין מקום לקבל את טענת העותרים. בית המשפט ציין כי העותרים נפגשו עם מפקדיהם, שוחחו עם חבריהם לקורס (אשר חתמו על התחייבות זו) - ואין להניח כי סברו שהם שונים מהם.

נקבע, כי בעת קבלתם לקורס היה ברור להם כי הם נדרשים להתחייב לשרת בשירות קבע. לנוכח קביעה עובדתית זו, בין היתר, דחה בית המשפט העליון את העתירה, בקבעו כי "ידיעה זו, לחובת תום הלב של העותרים המבקשים לפתוח שערי משפט מינהלי, מגבשות את המחויבות". בכך חזר ואישר את העיקרון לפיו בית המשפט העליון לא יושיט סעד למי שחתם על התחייבות כלפי רשויות הצבא ולאחר מכן מנסה להשתחרר ממנה.

מדוע בחרתי בנושא ?

כעתודאי שהתחייב בעצמו לשירות קבע, כתנאי להצטרפותו למסלול העתודה בלימודי המשפטים, סברתי שפסק הדין עוסק בנושא שיכול לעורר עניין בקרב כל מועמד לשירות ביטחון או חייל שמתחייב לתקופת התחייבות נוספת. וזאת הן במסלול רגיל של שירות קבע, הן במסלולים ייחודיים, שלגביהם ישנה דרישה להתחייבות לשירות ארוך יותר.

לראייתי, המסקנה העולה מקריאת החלטותיו של בית המשפט העליון, בשבתו כבג"ץ, היא שעל כל משרת קבע בצה"ל לדעת, שאף על פי שאין חולק על העובדה, ששירות הקבע בצה"ל מבוסס על רצונם החופשי של המשרתים, אין מקום לכך שמי שהתחייב לשירות קבע, ישתחרר מהתחייבותו בלי למלא אחריה במלואה.

זוהי גישה משפטית, ערכית ומעשית, היוצאת חוצץ נגד התחמקות של חיילים ממילוי התחייבותם לשירות קבע, תוך פגיעה ביכולתו של הצבא למלא את משימתו, ומבהירה כי גם בעניינה של ההתחייבות לשרת בצה"ל, *Pacta sunt servanda* ("הסכמים יש לקיים").

להרחבה בנושא ראו את המקורות הבאים:

- חוק שירות ביטחון (נוסח משולב), תשמ"ו-1986;
- בג"ץ 262/59 נחום פורת נ' שר הביטחון;
- בג"ץ 6337/06 עידו אדלר נ' הרמטכ"ל;
- בג"ץ 1930/94 יובל נתן נ' שר הביטחון;
- בג"ץ 709/79 כהן נ' שר הביטחון ואח'.